

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«2 Хомустахская средняя общеобразовательная школа им. Е. П. Сивцева муниципального образования «Намский улус»
Республики Саха (Якутия)»

Рассмотрено на заседании
МО учителей ЭМ
Руководитель МО Копырина Н.А.
Протокол № 01-02/185
от «30» августа 2021 г.

Согласовано:
Зам. директора по УР
В.В. Виноградова (Копырина Н.А.)
«30» августа 2021 г.

Утверждено:
Директор школы
В.В. Виноградова (Старков А.А.)
№ приказа 01-02/185
«30» августа 2021 г.

Рабочая программа

младшее общего образования

Класс: 4

Терут дьарык (34 часов, в неделю 1 час)

Преподаватель: Копырина Любовь Андреевна
учитель технологии

с.Хатаг. 2021 год

БЫҤААРЫЫ СУРУК

Билигинни уларыта тутуу кэмигэр үөрэхтээһин үүнэр көлүөнэ үтэс буолбут олобу-дьаһабы, төрүт дьарыгы билигинигэр, аныгы уопастыбаба личинэс быһылытынан сайдан тахсарыгар улахан оруолу уурар.

Саха сиригэр олорор төрүт нуруот (саха, эбээн, эбэнки, долган, дьукэтиир, чукча) тымныы тыһыс усулуобуйаба олорор буолан, обону кыра эрдэбиттэн дыһа ис-тас үлэтигэр илдэ сылдьан, кини этин-хаанын үһүгүннэран, өйүн-санаатын түмэн, олох араас моһоллорун түмүһбака, ону сагаан туоруурга үөрэтэрэ.

Норуот өйдөбүлүгэр олох төрдө — төрүт дьарык. Төрүт дьарык обо быһылытын-майгытын, өйүн-санаатын чочуйар, кутун-сүрүн бөбөрөгөтөр, толкуйддуур, айаар дьобуруун тобулар, бодоруһарта кыах бисэрэ, сирдээх буоларта олук уурар.

Саха сиригэр олорор төрүт нуруот өйдөбүлүгэр төрүт дьарык төрүтэ — айылга уонна киһи. Үлэттэн куотунуу, сүрээ суох буолуу, айылганы мээһа алдыатыы — бу бэйэ олобун сарбыһыы. Ол өй-санаа ообо кыра эрдэбиттэн итиллэрэ. Онон обону итгин-үөрэтин төрдүнэн суруллубатах эрээри нуруот олотор булгуччу тутуһуллар үтэс буолар. Кыһыс обо ыһырайи, тутуу аһатарга, ыһабы, табаны ыһа, ас аһыһа, тиринни танастыһа, сир аһын хомуһа. Уол обо ыһах сүөлүнү көрөһө-харайһа, оттуура-мастыһа, кыһыл, көтөр суолун арааран билэрэ, сылытын аһатарга, табаны маныһа, сыарбадаах оһуу, аһы, уучабы көлүйэрэ, балыктыһа, кыһылы-көтөрү бултүүра уо.д.а.

Итинтэн снаттэрэн, итгин, үөрэтин ис хоолонун түһсэртэ, санардартга бастакы кылаастан сабалдан, өбүтэлэрбит төрүт дьарыктарын, ону тэнэ сирин онорору, туһанары, уобурдары, үүнээйинни олордору, үүннэрэри, аныгы олох көстүүлэрин уонна науканы кытта алтыһыннэран киллэрэртэ сорук туура.

Бу соруту быһаарар инниттэн алын сүһүөх оскуолага уруок кэмигэр уонна кылаас таһынан дьарыкка туһулдаммыт «Төрүт дьарык» куурус оноруллуһна.

КУУРУС ӨЙДӨБҮЛЭ

«Төрүт дьарык» кууруска обо баһатын, кыһабын, кини саһын уонна уһуһуһатын учуоттаан, дьарыкка киирэрэгэр сөптөөх усулуобуйаны үөскэтин ирдэнэр, ол түмүгэр обо ытык өйдөбүлү, үөрэх саһабылын инэринэр, бэйэтин сайыннарар кыахтатар.

Алын сүһүөх оскуола обото төрүт дьарык туһунан сөптөөх билини, саһабылы ыһарын туһугар маннайгы кылаастан сабалдан научнай уонна төрүт дьарык ньымаларыгар үөрэтин эрэйиллэр. Маньаха обо баһылабыт ньымаларын туһанан, кини күннээһи олобор туһалаһабын, суолталаһабын өйдөөн, бэйэрт сөптөөх сана арыһылыны онорухоттаах. Оччотугар төрүт дьарык туһунан хартыһына тутуһун обо бэйэрт онорон, чочуйан талаарар буолуохоттаах.

Туруоруһуллубут сорук кэжэ ирдэбиллэрдээх:

1. Үөрэнээччи үөрэх дьарытын хаамыһытын, сылын-соругун, былаанын барытын бэйэрт онороро үөрэнэр.

2. Дьарык хаамыһытыгар олобуран, сагаан сылаы туруорар, ону ситигэртэ бэйэтин үлэтин тэрийэр, түмүгүн сыналлаллар буолуохоттаах.

3. «Төрүт дьарык» кууруска обо научнай уонна төрүт дьарык ньымаларын баһылаан, бэйэрт онорор, айар, ытык өйдөбүлү, үөрэх саһабылын сайыннарары түмүгүн баһыһылар, ханнык да тутэнтэ туһанар кыахтатар.

Үөрэнээччи ытык өйдөбүлү, үөрэх саһабылын сайыннарары түмүгүн инэринэрэгэр, кини дьарыкка киирэн үлэлиир баһатын көбүтэртэ сөптөөх сылтабы үөскэтин ирдэнэр. Оноуоха кини билэригтэн билэтигэр, сатыһырыттан сагабаһыгар тинийэн, интэ түһэн, сананы билэригэр сорук үөскээн тахсыахоттаах. Ол туруоруһуллубут соруту быһаарарта үөрэнээччи араас ньыманы булар. Сүөлүнү, сылыһыны, табаны, дыһа кыһылын, көтөрүн итгин, көрүү-харайыы, үүнээйинни олордору, үүннэрини, хомуһуу, булт, баһыктааһын араас ньымаларын, ону тэнэ тутан-хаһан, кэтээн көрөн, бырайыак онорон, күннээһи олоххо туһалаах сана саһабылы, билини инэриннэхтээх.

«Төрүт дьарык» куурус маньык биринситтэринэн саһаллар:

- куурус ис хоһооно төрүт дьарык, ону тэнэ сирин туһанары, уобурдары, үүнээйинни олордору, үүннэрэри аныгы олоххо сөптөөх научнай билиһилэри кытта холбоон, ситимнээн итэртэ, үөрэтэртэ олобуура;

- обо бэйэрт дьарыкка сыла-сорук туруоруунан, сүөлүнү сылыһыны, табаны, дыһа кыһылын, көтөрүн итгин, көрүү-харайыы, үүнээйинни олордору, үүннэрини, хомуһуу, булт, баһыктааһын араас ньымаларын туһанан, ону тэнэ кэтээн көрөн, тутан-хаһан, бырайыак онорон, сана өйдөбүлэ тахсан, төрүт дьарык туһунан хартыһына тутуһун кэбэһэстик ыһылар;

- саха сиритэр олоор үөрэнээччи иһийитигэр, көрүүтүгэр, тус уолутугар олобуура;

- атын предметтэри: «Тутуһуһуһу эйтэ», «Ахсаан», «Технология», «Саха тыла», «Литература аарыһыта», «Саха сирин нуруоттарын култүүратта» — уонна кэлин үөрэттиһилэхтээх биология, химия, экология предметтэрин ис хоһоонун кытта ситими олохтууу.

ҮӨРЭХ БЫЛДАННЫГАР КУУРУС МИЭСТЭТЭ

«Төрүт дьарык» куурус быратыраамата федеральнай үөрэх государственнай стандартыгар олобуура. Бэриһилэр куурус уруок таһынан дьарыгар 1 сыла 4 кылааска — 34 чаас көрүлэр.

- төрүт дварык нөнүө кэрэни кэрэхсээһин, кэрэни-үтүөнү уһуйуу, ону сайыннарыы (*искусство уонна литература*);
- төрүт дварыкка олобуран, норюот итэбэлини, сизрин-майгытын, чөл күтүн-сүрүн, тус көрүүтүн, атын норюокка туруктаах буолуутун олобурдугу (*Арасыында төрүт итэбэллэрэ*).

«Төрүт дварык» кууруһу үөрэтэн, алын сүһүөх оскуола үөрэнээччитэ үөрэх сагабылын баһылыыр түмүк ирдэбиллэрэ:

- чолпчу туту билэрин-билбэтин арааран өйдүүр, онтон сиэттэрэн, дварык сыалын туруорар;
- дварыгы тэрийэртэ научнай (кэтээн көрүү, тутан-хабан, бырайыактааһын) уонна төрүт дварык ньымаларын туһанан, төрүт дварык хартыынатын тутуһун бэйэтэ онорор, айар, онно сөптөөх хоруйу ылары ситиһэр;
- дварыгы былданнан, бөлөххө үлэһэн, төрүт дварык ньымаларын баһылаан олоххо сөпкө туһанар;
- атык кинигэни, халыаты, сурнаалы, интернетити туһанан, төрүт дварык туһунан саһылаан өйдүүр;
- төрүт дварыгы өйүнэн-санаттынан, кууһунэн-уобунан ылынар;
- кэпэстиигэ, мөккүөртэ кыттан, этиллибит саналары уолсай түмэр;
- атын обо көрүүтүн уонна санаатын сэнээрэр, сагаан истрэ уонна болхомтобо ылар.

4 КЫЛДААС

1. Ынах сүөһүнү иттин, көрүү-харайыы

- оһуэ көлгөбө туттар тэрилин арааран быһаарар, аналлынан туһанар;
- оһуэ сыарбатын сүрүн чаастарын: чурумчүкүнү, дөрөнү, бурбагдыһын, аралы, бастыһаны, ылабы, алдарайы, молохону, ирчигэни, көнтөһү, өргөнү, синипэни, сэлэни, хатыһы, сэбэни — арааран билэр;

- улахан дыон көмөгүнэн көлө оһуһу көлүһэр, сыарбаба үөрэтэр;
- от үлэтин сүрүн хаамыгытын (тэлини, субуу, бутул, кэбинилгээх от) арааран өйдүүр;
- от тэрилин: хотууру, атырдыабы, кылдыаны, кыраабылы, кыстыгы, өтүһэни, аҕаны — арааран быһаарар, аналлынан туттар;
- хотуур чаастарын: бинни, тэһини, өңчөбү, туруаны, дуусканы, угу — арааран быһаарар;
- ынах сүөһүнү көрүү-истии сыллаакы халандарын бырайыактыыр, онорор.

II. Сылгыны иттин, көрүү-харайыы

- ат ыныһырын тэрилин арааран быһаарар;
- ат былатын-туһабын абырахтааһынтта көмөлөһөр;
- ат сыарбатын тэрилин арааран билэр, хас биридии тэриг аналын быһаарар;
- аты улахан дыон көмөгүнэн көлүһэр, сыарбаба үөрэтэр;
- сылгыһыт сыллаабы халандарын бырайыактыыр, онорор.

III. Бутт. Балыктааһын

- уот оттор сирин талар;
- айылҕаба сылдыарта баһаартан сэрэхтээх буолуу быраабылаларын онорор, тутуһар;
- балык олоорор сирин уратыларын (үрэх, күөл, өрүс, муора, акыйаан) арааран өйдүүр;
- балык баайын харыстыыр быраабыланы онорор, тутуһар;
- тириини танастааһын бэрээдэгин арааран билэр, онно көмөлөһөр;
- танастыыр тэриги арааран быһаарар, сөпкө аналлынан туттар;
- булчут сыллаабы халандарын бырайыактыыр, онорор.

IV. Үүнээйини олордугу, үүнэриини, хомуйуу

- Арктика, туундара үүнээйилэрин ураты бэлэһинэн арааран билэр, бырайыак онорор;
- үүнээйини алын көрүнгүнэн (кураанах, сүмэһиннээх, аска, эмкэ туттуллар, көтөр-сүүрэр ала) арааран быһаарар, сөпкө туһанар;
- төрөһүт, учуутал эбэтэр атын улахан киһи көмөгүнэн итти дойдуга үүнэр мас араас суордун (яблоня, груша, вишня, слива, абрикос) олордор, кэтээн көрөр, уу күтэр, почваны көбүтэр, нүөлөгүтэр;

- төрөшүүт, учуутал эбэтэр атын улахан киби көмөгүнэн туорахтаах културуудаах үүнээйини: эбисһи, дьэһимизни, оруолу, сэллэһинэйи — олордор, көрөр-харайар;
- ыһыы үлэтин бэрээдэтин арааран быһаарар;
- төрөшүүт, учуутал эбэтэр атын улахан киби көмөгүнэн хортуоһунуу араскынан олордор;
- төрөшүүт, учуутал эбэтэр атын улахан киби көмөгүнэн эмтээх үүнээйи араһын (2-3 көрүнгүн) кэмигэр сөп түбэһиннэрэн хомуйар, хатарар, харайар, туох ыарылыга туттулларын быһаарар. сөпкө туһанар;
- эмтээх үүнээйигин ончуллар эмп көрүнгүнэрин (сибирэй-дин туттуу, көөнньөлүкк, боробуок, от уута, маас) араарар;
- дөлүһөн отонун хомуйар, хатарар;
- эмтээх үүнээйини хомуйуу, хатарыы, харайыы ньыматын, бырбылытын туһунан бырайыак онорор.

КУУРУУХУ ТИЭМЭНЭН БЫЛДАННААҔЫН БАРЫЛА

4 - кылдаас

№	Күнэ-ыйа	Туолла	Урук тиэмэтэ	Уопсай чааһа	Дьисэ сорудах	Бэлиэтэһин
Ынах сүеһүнү иттии, керуу-харайыы						
1	03.09	03.09	Көлүүр орус. Орус сыарбата, тэрилэ	1		
2-	10.09 17.09	10.09 14.09	Быа- туһах. Быаны баайыы арааһа	2		
4-	24.09 09.10	24.09 01.10	От үлэтэ. Оттуур тэрил.	2		
6	01.10	08.10.	Саха хотуура.	1		
7	08.10	15.10.	Күрүө – хаһаа арааһа.	1		
“Ынах сүеһүнү иттии, керуу-харайыы” туһумэһхэ уерэтиллэр уопсай чаас						
II Сылгыны иттии, керуу-харайыы						
8	15.10	22.10	Көлүүр ат. Ат сыарбата, тэрилэ.	1		
9	22.10	29.10.	Ат ынгырыын тэрилэ	1		
10	29.10 12.11	12.11.	Аты көлүүү. Ат сыарбата, тэрилэ.	2		
11						

12	19.11	19.11	Сылгыны керүү-харайы. Сылгы хаачада.	2		
-	26.11	26.11				
13						
“Сылгыны итги, керүү-харайы” туьмэххэ уерэтиглэр уопсай чаас						
				6		

Ш Бүлт. Балыктаабын

14	03.12	03.12	Бүлт, балыктаабын – саха төрүт дьарыга. Баһаартан сэрэхтээх буолуу.	1		
15	10.12	10.12	Балык тас оноһуута. Балык арааһа.	1		
16	17.12	17.12	Бүлт. Андаатар.	1		
17	24.12	24.12	Танастаабын. Киэп оноруу.	2		
-	14.01	14.01				
18						
19	21.01		Күндү түүлэби танастаабын.	1		
“Бүлт. Балыктаабын” туьмэххэ уерэтиглэр уопсай чаас						
				6		

IV Табаны итги, керүү-харайы

20	28.01		Ырдьыр, минер, сыар5а табата	1		
21	04.02		Таба иьэ	1		
22	11.02		Тиринни танастаабын. Ураьа онобуута	2		
-	18.02					
23						
“Табаны итги, керүү-харайы” туьмэххэ уерэтиглэр уопсай чаас						
				4		

V Уүнээйини олордүү, уүннэрини, хомүйүү

24	25.02		Арктика, туундара уүннэйтэ.	2		
-	04.03					
25						
26	11.03		Уүнээйи аһа.	1		

27	18.03		Сүмэлгээх, куурабас ас	1		
28	01.04		Культурнай үүнээйи. Эбизэс, дьэлһимизн, орусос, сэлһинэй	1		
29	08.04		Сирд оноруу. Бурдуугу ууннэрийн. Хортуошпуй.	2		
-	04.05		Хортуошпуй олоордуу.			
30						
31	11.05		Эмтээх уунээйи арааьа. Наардааьын. Эмтээх	2		
-	18.05		уунээйини хомуйуу, хатаьы, харайы ныьмата			
32						
“Уунээйини олоордуу, ууннэрийн, хомуйуу” тувьумээххэ уерэтиглэр уопсай чаас						
VI Дьизэ кылылын, кетерун иитии, керуу-харайы						

34	25.05		Савьлы, кырсаьы, нуорканы иитии, керуу-харайы	2		
“Дьизэ кылылын, кетерун иитии, керуу-харайы” тувьумээххэ уерэтиглэр уопсай чаас						
				2		

4 кылааска уерэтиглэр «Терут дьарык» куурус уопсай чааьа				34		
---	--	--	--	----	--	--